

Offprint

Katolícke biblické dielo

Studia Biblica Slovaca je časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Vydáva Katolícke biblické dielo, Svit, s cirkevným schválením.

Imprimatur: Mons. František Tondra, spišský diecézny biskup, č. 1-06 zo dňa 3. 1. 2006

Nihil obstat: Anton Tyrol

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín)

Redakčná rada: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra) – Peter FEDOR (Prešov) – Juraj FENÍK (Drienov) – Sr. Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok) – Róbert JÁGER (Prešov) – Jozef JANČOVIČ (Bratislava) – Róbert LAPKO (Košice) – Milan SOVA (Bratislava) – Peter ŠOLTÉS (Oestrich-Winkel, D) – Jozef TIŇO (Bratislava) – František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie) – Pavol VILHAN (Badín) – Sr. Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Jazyková úprava: Elena Slaná

Zalamovanie: redakcia

Na príprave publikácie sa podieľali aj Mária Mihulcová

Príspevky v slovenčine alebo češtine, alebo knihy na recenziu prosíme adresovať na jednu z adries:

Redakcia *Studia Biblica Slovaca*, Blažej Štrba, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), tel.: (00421) 048/418 22 42, fax: (+421) 048/418 22 08, redakcia@biblica.sk, www.biblica.sk,

František Trstenský, Teologický inštitút, Spišská Kapitula 6, 053 04 Spišské Podhradie (Slovakia), tel.: (00421) 053/419 41 80, f.trstensky@centrum.sk.

Príspevky sa požadujú tak v elektronickej podobe (disketou alebo pripojeným dokumentom e-mailu, podľa možnosti v Microsoft Word formáte s typom písma Times New Roman), ako aj vo vytlačenej forme (A4, riadkovanie 1,5). Ak sú používané iné typy písma pre hebrejštinu a gréčtinu ako v BibleWorks, tak upresniť aké. Príspevok typu článok alebo poznámka musí byť doplnený zhrnutím nie dlhším ako 150 slov, jeho anglickou verzou a zoznamom bibliografie. Nevyžiadané exempláre sa späť neposielajú. Redakcia si vyhradzuje právo na jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov.

Objednávku posielajte na Katolícke biblické dielo alebo na adresu redakcie.

Bankové konto: 4008274864/7500, IBAN: SK28 7500 0000 0040 0827 4864.

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

Studia Biblica Slovaca

© 2011 by Katolícke biblické dielo, Svit

Katolícke biblické dielo, Nábrežie Jána Pavla II, 697/4, 059 21 Svit – SK, www.kbd.sk

Tlač: PUBLICA, publica.nitra@gmail.com

Printed in Slovakia

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

Mojžišova príhovorná modlitba v Ex 32

Sidonia Horňanová

Úvod

V Druhej Mojžišovej knihe sa uvádzajú štyri príhovorné Mojžišove modlitby (v 32,11-13; 32,31-34; 33,12nn a 34,8-9). Mojžišov príhovor sa začína v Ex 32, pokračuje v 33. kapitole a napokon vrcholí v 34. kapitole. Motív Mojžišovho príhovoru sa stal dominantným až v neskoršom rozvinutí príbehu v Ex 32 a tiež v Dt 9¹. Tento príspevok sa bude zaoberať iba výkladom prvých dvoch príhovorov Mojžiša v 32. kapitole, v ktorej je centrálnou témou Božieho odpustenia v kontexte viny a trestu.

Okrem komentárov ku Knihe Exodus sú dostupné aj štúdie, ktoré sa podrobne zaoberajú dejinami interpretácie rozprávania v Ex 32–34², alebo otázkou funkcie dialógov, resp. funkcie príhovorných modlitieb v rozprávaní Ex 32–34, alebo problematikou „dynamiky príhovornej modlitby“³.

1. Literárno-historicko-kritické poznámky k Ex 32

Ex 32 je súčasťou rozsiahlejšej literárnej kompozície, ktorá zahŕňa aj kapitoly 33 a 34. Kým v 32. kapitole je centrálnou myšlienkou Božieho odpustenia, v 33. kapitole je hlavnou myšlienkou Božej prítomnosti a v 34. kapitole zasa istota Božieho odpustenia. Všetky tieto motívy sú navzájom prepojené a nadväzujú na seba: Božia prítomnosť uprostred hrišneho ľudu

¹ CHILDS, Brevard S.: *The Book of Exodus : A Critical, Theological Commentary*. Philadelphia : The Westminster Press, 1974, 561.

² SUOMALA, Karla R.: *Moses and God in Dialogue*. Exodus 32-34 in Postbiblical Literature. New York : Peter Lang Publishing, 2004, 5. Suomalová zámerné nepoužíva pojem modlitba, ale dialóg. Robí tak z toho dôvodu, že pojem „modlitba“ nie je prítomný v literárnom podaní Ex 32–34, a tiež preto, že nie je jednoznačne zadefinované, čo je modlitba v hebrejskej Biblii.

³ WIDMER, Michael: *Moses, God and Dynamics of Intercessory Prayer : A Study of Exodus 32-34 and Numbers 13-14*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2004. Ide o publikovanie rozšíreného znenia dizertačnej práce.

priamo súvisí s neposlušnosťou Izraela, ktorá je predmetom 32. kapitoly, a tiež súvisí s istotou Božieho odpustenia, ktorá je hlavnou témou 34. kapitoly. Iným spoločným zjednocujúcim motívom literárnej kompozície Ex 32–34 je Mojžišov príhovor za ľud (32,11nn; 32,30nn, 33,12nn a 34,8nn)⁴.

V podstate existujú dva zásadné prístupy k 32. kapitole, ktorá je súčasťou väčšieho literárneho celku: Ex 32–34. Prvý prístup zdôrazňuje jednotu podania, zatiaľ čo druhý prístup poukazuje na jej nejednotnosť.

Prvý prístup, ktorý zdôrazňuje integritu rozprávania, no zároveň počíta s rôznymi zdrojmi a rozšíreniami v texte, predstavuje kánonický prístup Childsa:

Kapitoly Ex 32–34 boli usporiadané do kompozičného celku na jednom z finálnych stupňov vývoja Knihy Exodus. Boli umiestnené do teologického rámca hriechu a odpustenia. Ex 32 rozpráva o prestúpení zmluvy, Ex 34 sa týka jej obnovenia. Tieto kapitoly sú spojené dokopy sériou motívov, ktoré boli šikovne vpletené do jednotného celku.⁵

Druhá skupina vykladačov sa zasa domnieva, že rozprávanie pozostáva z mnohých fragmentárnych prúdov tradícií, medzi ktorými jestvujú aj napätia; tieto tradície sa najčastejšie pripisujú Jahvistovi (J) a Elohistovi (E), pričom bádatelia nie sú zjednotení v tom, ktorý prameň stojí v pozadí jednotlivých textov. Zasa iná skupina vykladačov sa domnieva, že v pozadí textu treba hľadať rôzne tradície, ktoré sa však nedajú bližšie identifikovať.

Ako príklady literárnej nesúdržnosti textu Ex 32 možno uviesť napríklad tieto skutočnosti: Vo v. 14 sa spomína odpustenie, ktoré Boh preukázal izraelskému ľudu na základe Mojžišovho príhovoru (vv. 11nn). Dosiadnuté Božie odpustenie vo v. 14 však nie je v súlade ani s potrestaním okolo tritisíc mužov (vv. 25nn), ani s odmietavým Božím postojom (vo vv. 33nn) ako reakciou na druhú príhovornú Mojžišovu modlitbu; k tomu sa ešte spomína dvojitý trest v podobe vody, ktorú dal Mojžiš piť ľuďom (v. 20), a rany (v. 35). Aj to sú dôvody, prečo sa text Ex 32,7-14 pokladá za neskorší deuteronomistický dodatok a Ex 32,25-29 za nezávislú tradíciu podstatne z neskoršieho obdobia⁶.

⁴ Ďalšie zjednocujúce témy v Ex 32–34 sú napríklad tieto: dosky zákona – ich vydanie, rozbitie a obnovenie. Ako červená niť sa kapitolami 32–34 tiahne motív Božieho trestu a odpustenia (32,10nn.14.34; 33,3.19; 34,6.14).

⁵ CHILDS, *The Book of Exodus*, 557-558.

⁶ CHILDS, *The Book of Exodus*, 558.

Tiež sa vedú diskusie o vzťahu medzi Ex 32 a 1 Kr 12,25-33 (porov. Ž 106,19-20; Oz 8,5).⁷ Je evidentná súvislosť medzi perikopou Ex 32 a príbehom o izraelskom kráľovi Jarobeámovi, ktorý dal zhotoviť dve zlaté tel'atá v Bételi a Dane. Plurálová forma „bohovia“ vo výroku, „Izrael, toto sú tvoji bohovia, ktorí ťa vyviedli z Egypta“, sa veľmi dobre hodí do kontextu 1 Kr 12. Z tohto dôvodu sa Ex 32 pokladá za neskoršiu interpoláciu v pentateuchálnom podaní, ktorá bola vytvorená deuteronomistom ako polemika proti politike izraelského kráľa Jarobeáma, ktorý dal urobiť býčkov na kultické uctievanie.⁸ Je pravdepodobné, že tradícia o kultickom odpadnutí Izraela bola neskôr pretransformovaná do polemiky proti Jarobeámovi.

Väčšina bádateľov považuje verše 1-6, 15-20 a verš 35 za pôvodné. Pôvodný text bol neskôr rozšírený dvomi podaniami: už spomínaným deuteronomistickým textom vo vv. 7-14; k tomuto rozšíreniu pravdepodobne došlo v kontexte pôvodného príbehu práve z toho dôvodu, že paralelný text Mojžišovej príhovornej modlitby v Deuteronomíu obsahuje inú postupnosť udalostí (porov. Dt 9,25nn)⁹. Druhé rozšírenie vo veršoch 25-29nn obsahuje nezávislú tradíciu, ktorá vybočuje z pôvodného zámeru rozprávania¹⁰ a ktorá bola zasadená do polemiky proti zástancom áronovského kňazstva¹¹ pravdepodobne v čase vlády Jarobeáma I¹².

⁷ NOTH, Martin: *Exodus : A Commentary*. Philadelphia : The Westminster Press, 1962, 246. CHILDS, *The Book of Exodus*, 558-562.

⁸ CHILDS, *The Book of Exodus*, 560. Podľa Childsa bol deuteronomistický redaktor závislý od už existujúceho príbehu, ktorý prispôbil tak, aby zapadol do neskoršej polemiky proti Jarobeámovi.

⁹ Mojžišov príhovor v Dt 9 nasleduje potom, ako Mojžiš zostúpil z vrchu a videl hriech ľudu. Podanie v Ex 32 sa v detailoch líši od Dt 9, čo naznačuje predeuteronomistickú redakciu Ex 32. CHILDS, *The Book of Exodus*, 560.

¹⁰ CHILDS, *The Book of Exodus*, 559.

¹¹ FRETHEIM, Terence E: *Exodus. Interpretation : A Bible Commentary for Teaching and Preaching*. Louisville : John Knox Press, 1991, 280.

¹² Pri tých častiach biblického textu, ktoré sa týkajú vzťahu levitov a Árona, je otázne, či Ex 32 je reakciou proti politike Jarobeáma, ktorý vystriedal levitských kňazov svojimi vlastnými kňazmi (tak Lehming), alebo verše 25-29 treba brať ako nezávislú tradíciu, ktorá bola v čase Jarobeáma následne vnesená do polemiky proti Áronovi (tak Genneweg). Childs sa prikláňa k druhej alternatíve. CHILDS, *The Book of Exodus*, 561.

2. Mojžišova prvá prihovorná modlitba (Ex 32,7-14)

Mojžiš ju predniesol na vrchu po tom, ako mu Boh oznámil, že Izraeliti si zhotovili zlaté teľa. V Božej reči k Mojžišovi je použitá druhá osoba: „tvoj“ ľud; „Ty“ si ich vyviedol. Za touto formuláciou možno vidieť dôraz na Mojžišovu vodcovskú úlohu alebo dôraz na zodpovednosť Mojžiša vo vzťahu k tým, ktorých vyviedol z Egypta¹³, čo však neznamená, že by Boh zvalil vinu a zodpovednosť za to, čo sa stalo, na Mojžiša: „Boh tu určil Mojžišovi zodpovednosť zaoberať sa hriechom ľudu, s ktorým sa tak tesne identifikoval.“¹⁴

Podľa Childsa použitie druhej osoby je reakciou Boha na pokrik ľudí vo v. 4: „...toto sú tvoj bohovia, ktorí ťa vyviedli z egyptskej krajiny“. Zmluva bola zrušená, Izrael teda už nie je Božím ľudom. Usvedčujúci dôkaz zničenia Izraela je vložený priamo do úst ľudí, do slov, ktoré povedali (*vajjómru*): „toto sú tvoji bohovia...“.¹⁵ Izraeliti nielenže odpadli od Hospodina, aj zhrešili slovami, pričom sa doslova cituje výrok ľudu vo v. 4. Tým, že Boh opakuje slová ľudu, jeho žaloba sa ešte zväčšuje¹⁶. Deuteronomistická redakcia k tomu pripojila aj hodnotiaci komentár vo v. 9, v ktorom sa zdôrazňuje sklon izraelského ľudu k hriechu: „Videl som tento ľud, že je to tvrdošijný ľud (עַם-קָשָׁה-עֲרֵךְ הָאֵל)“.¹⁷

„Preto ma teraz nechaj“ (וְעַתָּה הִנֵּיחָה לִּי). V tomto Božom výroku je použitá dlhá forma imperatívu, ktorá odráža „slušné spôsoby“¹⁸. Je to jediné miesto v Starej zmluve, keď objektom slovesa *n-v-ch* je Boh¹⁹.

„Nechaj ma...“. Na prvé počutie by sa mohlo zdať, že Boh chce v izolácii, osamote pretrpieť bolesť, ktorú mu Izrael spôsobil. V skutočnosti však ide o rétorický spôsob reči, ktorou Boh pozýva Mojžiša k prihovornej modlitbe. Najprv Boh oznámil Mojžišovi, čo sa chystá urobiť, a zároveň pozýva proroka k tomu, aby sa prihováral za ľud. S niečím podobným sa

¹³ NOTH, *Exodus*, 248.

¹⁴ STUART, Douglas: *The New American Commentary*. Volume 2. Exodus. Nashville : Broadman&Holman, 2009, 666.

¹⁵ CHILDS, *The Book of Exodus*, 567.

¹⁶ SUOMALA, *Moses and God in Dialogue*, 23.

¹⁷ V tomto príspevku sú vedľa hebrejského textu použité citáty zo slovenského evanjelického a. v. prekladu Písma svätého z roku 1978.

¹⁸ SUOMALA, *Moses and God in Dialogue*, 23.

¹⁹ SUOMALA, *Moses and God in Dialogue*, 23.

stretáme aj u proroka Ámosa: Po prorokových videniach, v ktorých Boh ohlasuje úmysel potrestať Izrael, nasleduje príhovor proroka ako odpoveď (Am 7,1-6).

Boh oznamuje tri veci, ktoré sa chystá urobiť Izraelu (v. 10): Vzplanie hnevom proti ľudu, vyhubí ho a vytvorí nový národ prostredníctvom Mojžiša: „Preto ma teraz nechaj, nech vzplanie môj hnev proti nim a vyhubím ich; teba však učiním veľkým národom“ (וַיַּחֲרֶ־אֶפְרָיִם בְּהֵם וְאֶכְלָם וְאַעֲשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גָּדוֹל). Osobný sľub Mojžišovi, že ho urobí „veľkým národom“ (porov. Nu 14,12), doslovne nadväzuje na Boží sľub daný kedysi Abrahámovi (Gen 12,2), a preto „dáva Mojžišovi najsilnejší dôvod na to, aby počítal s hrozbou“²⁰.

Boh dáva do výhľadu tie najťažšie predstaviteľné tresty, ale súčasne ich podmieňuje slovami „nechaj ma“ (הַנִּחֵה לִּי), ktorými necháva pootvorené dvere pre príhovor proroka (porov. Ž 106,23 a Jer 18,20). Do istej miery „potrebuje“ Mojžišovo dovolenie, aby mohol ľud zahubiť.

Mojžiš odpovedal na Božie ohlásenie súdu nad Izraelom tak, ako to Boh očakával – prihovára sa za ľud²¹. „...Mojžiš sa snažil obmäkčiť Hospodina“ (וַיַּחֲלֵ מֹשֶׁה אֶת־פְּנֵי יְהוָה) – je tu použité sloveso חלה, ktoré v paale má význam „byť slabý“. Aj keď je zrejmé, o čo ide v tomto výroku, o presnom význame slovesa *ch-l-h* v pieli sa diskutuje²². Výraz *chlh p'ním* sa v pieli vyskytuje viackrát práve v kontexte prosebných modlitieb (1 Kr 13,6; 2 Kr 13,4; Jer 26,19 ai.)²³.

V súvislosti s interpretáciou Mojžišových príhovorných modlitieb treba brať do úvahy aj texty, v ktorých nachádzame dôležitú formuláciu „stáť v trhline“ (עָמַד בַּפְּרִיץ לְפָנָיו). V Ez 22,30 čítame: „Keď som hľadal aspoň jedného muža spomedzi nich, schopného vystavať múr a postaviť sa do trhliny pred moju tvár za krajinu, aby nebola zničená, nenašiel som ho.“²⁴ Alebo v Ž 106,23 sa hovorí: „Povedal vtedy, že ich vyplieni, keby si Mojžiš, Jeho

²⁰ CHILDS, *The Book of Exodus*, 567.

²¹ Z formálneho hľadiska Mojžišova modlitba pripomína žalospevy (Ž 13,3-4; 79,9-10).

²² WIDMER, *Moses, God and Dynamics of Intercessory Prayer*, 107. Význam חלה v pieli je: urobiť slabým, obmäkčiť, zmierniť, uchlácholiť. Cassuto tento pojem spája so snahou upokojiť alebo utíšiť nahnevaný výzor.

²³ V paralelnom texte v Dt 9,9.18.25 Mojžiš predtým, než prosil za ľud, 40 dní nič nejedol a nepil. Prax pôstu môže tíšiť Boží hnev. V Dt 9,12 čítame, že Mojžiš sa modlil k Bohu, aby „nezahubil ľud“ (v Ex 32 je napísané, aby „obmäkčil“ Boha).

²⁴ Porov. Ez 13,5: „Nevstúpili ste do trhlín a nepostavili ste múr okolo domu Izraela, aby obstál vo vojne v deň Hospodinov“.

vyvolený, nebol stal do trhliny pred Ním, a odvrátil hnev od Jeho vyhubenia“. Obidva biblické texty sú nápomocné pri pochopení Mojžišových príhovorných modlitieb²⁵. Najmä Ezechielove proroctvo ukazuje, že Hospodin očakáva, že prorok sa bude prihovárať za ľudí, a tým ich ochráni od Božieho hnevu²⁶. Státie v trhline bolo dôležitou súčasťou prorockého povolania²⁷. V podstate prorok v Izraeli mal dvojitú úlohu: prihovárať sa za ľud (t. j. stáť v trhline) a napomínať ľud – volať ho k zmene zmysľania a následne života (t. j. upozorňovať na trhliny, a tak budovať múr, ktorý odolá Božiemu hnevu)²⁸.

Mojžiš vo svojom príhovore predkladá tri argumenty, prečo by Boh mal ušetriť Izrael – z nich prvé dva dôvody sú uvedené opytovacím zámenom „prečo“ (*lamá*), ktoré je často prítomné v žalospevoch.

Prvý dôvod: rozumnosť Božej vôle (v. 11) – Boh len nedávno vyslobodil ľud, aký zmysel by potom malo vyvedenie z Egypta, ak Boh zničí Izrael? Tento argument obsahuje jemné láskavé pripomenutie, že Izrael je Božím ľudom²⁹: Prečo vzplanul Tvoj hnev, Hospodine, proti Tvojmu ľudu...“ (לָמָּה יִהְיֶה יַחֲרָה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכַח גְּדוֹל וּבִיד חֲזָקָה)

Druhý dôvod: Božia reputácia (v. 12)³⁰. – Čo na to povedia susedné národy? Boh vyslobodil Izrael, aby ostatné národy poznali, že Hospodin je Bohom. Čo si však národy pomyslia, ak Boh zničí Izrael? Ako by si Egyptania

²⁵ WIDMER, *Moses, God and Dynamics of Intercessory Prayer*, 106.

²⁶ Tento rozmer prorockej služby podrobne rozoberá WIDMER, *Moses, God and Dynamics of Intercessory Prayer*, 103-106. Obraz pochádza z vojenských pomerov. Mestá bývali opevnené, aby sa do nich nedostal nepriateľ zvonka. Prorok stojí v trhline steny, aby ľudí nezasiahol Boží deštruktívny hnev. Hriech Izraela spôsobil trhliny v múre a tiež vyvolal Boží hnev. Budovať nedobytný múr znamenalo žiť v správnom vzťahu s Bohom. Schroeder navrhol vysvetlenie, že Boží hnev nie je namierený proti tomu, čo stojí v trhline, ani nie je pohľtený tým, čo stojí v trhline, takže prorok nie je zástupným objektom Božieho hnevu namiesto Izraela; je skôr predstaviteľom Božieho ľudu, ktorý vyplní trhlinu a odvráti Boží hnev. In WIDMER, *Moses, God and Dynamics of Intercessory Prayer*, 104.

²⁷ RAD von, Gerhard: *Old Testament Theology : The Theology of Israel's Prophetic Traditions*. Volume II. San Francisco : Harper & Row, Publishers, 1965, 230.

²⁸ RAD von, *Old Testament Theology*, 430. Podrobne je táto problematika analyzovaná vo von Radovej Starozmluvnej teológii na s. 285-287 a 429-431.

²⁹ CHILDS, *The Book of Exodus*, 568.

³⁰ O Božej reputácii nájdeme podobnú poznámku v Mojžišovom príhovore v Nm 14,13-17. Rétorická otázka o Božej reputácii medzi národmi je použitá aj v Ž 79,10; Ž 115,2 a v Joel 2,17. Nesúhlasíme s názorom Suomalovej, že Mojžiš upriamuje pozornosť na Božiu reputáciu skôr než na hriech Izraela. SUOMALA, *Moses and God in Dialogue*, 40.

vykladali zničenie Izraela? Či by sa tým Boh nevystavil potupe? (porov. Dt 9,28; Ez 20,14).

Tretím dôvodom sú Božie sľuby dané praotcom (v. 13), na ktoré sa Mojžiš odvoláva: „Pamätaj na Abraháma, Izáka a Izraela, svojich služobníkov, ktorým si prisahal sám na seba a riekol: rozmnožím vaše potomstvo ako nebeské hviezdy a celú túto krajinu, ktorú som vám prisľúbil, dám vášmu potomstvu...“

2. 1. Božia odpoveď (Ex 32,14)

Odpoveď Boha na Mojžišovu prosbu nás privádza k pojmu *n-ch-m* a ku konceptu Božej nestálosti alebo premenlivosti („divine mutability“): „Hospodin milostivo zmenil (*n-ch-m*) zlo, ktoré zamýšľal učiniť svojmu ľudu“ (וַיִּנְחַם יְהוָה (עַל-הַרְעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ). Tento verš predstavuje „podstatný paradox izraelskej viery“³¹: Boh je „milostivý a milosrdný, ale tiež trestajúci nepravosť ...“ (Ex 34,7).

Niektoré anglické preklady (RVS) uvádzajú preklad, že „Boh oľutoval zlo“, čo však vedie k predstave náladového, nevypočítateľného, nestáleho Boha. Problém pri preklade spôsobuje aj ten fakt, že slová „ľutovať“ a „zlo“ v súčasnom ponímaní majú silnú morálnu konotáciu. Čo sa týka slova הַרְעָה, možno rozlišovať jeho tri významy: morálne zlo, nešťastie (prírodné nešťastie alebo vojna) a zlo v zmysle súdu. Z kontextu vyplýva, že הַרְעָה je zaslúžený súd, ktorý sa Boh chystá priviesť na Izrael³².

V 14. verši je kľúčovým sloveso *n-ch-m*, ktoré v nifale znamená oľutovanie niečoho³³. Ak je subjektom slovesa Hospodin, je to komplikovanejšie, pretože predstava ľútosti má morálny podtón (predpokladá činenie nejakého zla). Vyskytujú sa rôzne preklady 14. verša³⁴: „being move to pity concerning the injury“ (Durham), „changing mind“, „vzdať sa trestu“, „vziať späť svoje rozhodnutie“ (Houtman), „bedenken wegen des

³¹ CHILDS, *The Book of Exodus*, 568.

³² WIDMER, *Moses, God and Dynamics of Intercessory Prayer*, 120. V tejto súvislosti NRSV uvádza citlivejší preklad než jeho predchodca: „...the Lord changed his mind about disaster that he planned to bring on his people“.

³³ V prípade, že subjektom slovesa je osoba, potom príčinou ľútosti, resp. pokánia, je obvykle ľudská nestálosť, prelietavosť, vrtkavosť (13,17; 1 Sam 15,11.29b) alebo hriechnosť (Jer 31,19; Job 42,6).

³⁴ WIDMER, *Moses, God and Dynamics of Intercessory Prayer*, 121.

Schlimmsten“ (Jakob, B.). Aj keď sa tieto preklady celkom nezhodujú, všetky majú spoločného menovateľa: týkajú sa zmeny myslenia pri predošlom rozhodnutí zničiť Izrael. Niekedy sa v tom istom zmysle používa aj שׁוֹב (Ex 32,12)³⁵.

Božia ľútosť nad zlom v 14. verši sa teda týka zmeny predošlých rozhodnutí o Božom súde a treste vo vzťahu k Izraelu. To však neznamená, že by Boh odvrátil od Izraela všetky budúce formy súdu a trestu alebo že by odpustil ľuďom ich hriechy. Aj keď Boh po príhovornej Mojžišovej modlitbe zmenil svoj pôvodný plán, neznamená to, že Izrael nebude v budúcnosti už nijako trestaný. Boh najprv zamýšľal celkom zničiť Izrael, no po Mojžišovom príhovore ho potrestá „iba“ ranou (32,34-35), teda menším trestom. V žiadnom prípade však Božie oľutovanie zla na Mojžišov príhovor nemá za následok zbavenie viny Izraela. Takémuto výkladu nasvedčuje aj ten fakt, že Mojžiš ďalej pokračuje v príhovore za ľud, ktorý je vinný (Ex 32,31nn)³⁶.

Osobný sufix vo výraze לְעַמּוֹ v 14. verši poukazuje na to, že Mojžiš dosiahol viac než len to, že Boh ušetril Izrael od totálneho zničenia: Izrael je opäť pokladaný za Boží ľud, hoci Boh predtým poprel svoje vedenie nad ním (32,7)³⁷. No aj keď Izrael je Božím ľuďom, tresty, ktoré nasledujú, ukazujú, že správanie Izraela bude mať vážne dôsledky (32,19-29.35; 33,5). Verš 14 teda nehovorí o Božom odpustení v zmysle zmazania alebo zrušenia viny, skôr je uistením toho, že Boh nechce zahubiť hriešnu generáciu a že Boží ľud má budúcnosť.

Hospodin by mohol zničiť Izrael a stále byť verný svojim sľubom za predpokladu, že by Mojžiš súhlasil s ponukou stať sa novým patriarchom. Mojžiš však túto ponuku odmietol, ako o tom svedčí jeho ďalšia príhovorná modlitba v Ex 32,32. Vodca Mojžiš rozhodne odmietol mať účasť na Božích plánoch, ak by z nich mal byť vylúčený Izrael.

³⁵ שׁוֹב sa týka ľudského pokánia, *n-ch-m* sa zasa vzťahuje na Božiu ľútosť. Obidva pojmy sú vedľa seba postavené v Jer 18,8 a v Jon 3,10.

³⁶ FRETHERM, *Exodus*, 286.

³⁷ WIDMER, *Moses, God and Dynamics of Intercessory Prayer*, 122.

3. Mojžišova druhá príhovorná modlitba (Ex 32,30-34)

Časový údaj v 30. verši „na druhý deň“ neznamená, že udalosti opísané predtým v 32. kapitole sa odohrali naraz, v ten istý deň³⁸. Predtým než Mojžiš vystúpil na Sínaj, dal príkaz zahubiť neverných, ktorí sa k nemu nepripojili. Po vykonaní tohto príkazu bolo zabitých tritisíc ľudí rukou levitov. Akt opísaný vo vv. 25-29 však „nebol pokladaný za postačujúci na obnovenie vzťahu“³⁹. Bol to len začiatok procesu opätovného získania Božej priazne. „Postavenie Mojžišovej prvej modlitby za Izrael (32,11-13) a vedľa toho jeho následného aktu trestu (32,25-29) odzrkadľuje dvojitú úlohu proroka“⁴⁰: prihovárať sa za hriešnikov a oznamovať im Božiu vôľu.

Keď sa Mojžiš usiluje o Božie odpustenie, nezakrýva ani neumenšuje hriech ľudu, naopak, hriech nazýva „veľkým“ (אַתֶּם הַטָּאֲתִים הַטָּאֵה נְדָה). Slovo *chata* sa nachádza v Ex 32 až päťkrát. Hriech Izraela je konkretizovaný: „urobili si zlatého boha“ (וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהִי זָהָב); tento jazyk nápadne pripomína prikázanie Desatora (Ex 20,23).

Aj keď Mojžiš prvým príhovorom dosiahol, že Boh ušetril Izrael od zničenia, Mojžišova druhá príhovorná prosba ukazuje, že zmierenie medzi Bohom a ľuďmi je aj naďalej potrebné: „azda budem môcť získať zmierenie za váš hriech“ (וַעֲתָה אֶעֱלֶה אֶל־יְהוָה אוֹלִי אֶכַּפֵּרָה בְּעַד חַטָּאתְכֶם).

Sloveso כָּפַר znamená prikryť, zmieriť alebo zotrieť. Často sa vyskytuje v prosbách o odpustenie (Ž 79,9; Dt 21,8a; Jer 18,23). V Ex 32,32 je však použitie tohto slovesa jedinečné, pretože subjektom nie je Boh, ale Mojžiš. Navyše, keď je toto sloveso v spojení s בָּעַר vo význame za, namiesto,

³⁸ STUART, *The New American Commentary*, 683. Udalosti opísané vo vv. 5-6 museli trvať dlhšie než jeden deň. Je možné, že väčšina udalostí alebo všetky udalosti spomenuté od v. 9 sa odohrali v jeden deň (v ten istý deň, o ktorom je zmienka vo vv. 28-29).

³⁹ FRETHEIM, *Exodus*, 290. Fretheim predpokladá, že v tejto správe sa odrážajú neskoršie pomery, keď sa hájili práva levitov, lebo za čias Jarobeáma bolo zriadené iné kňazstvo (1 Kr 12,31). Nie je vylúčené ani to, že text obsahuje stopy levitských reformačných bojov proti snahám zmiešať jahvizmus s pôvodnými kanaánskymi kultmi plodnosti. *Výklady ke Starému Zákonu I. Zákon (Gn – Dt)*, Praha : Česká biblická spoločnosť, 1991, 318. Widmer navrhol, že „verše 25-29 odzrkadľujú oveľa neskoršie boje medzi levítmi a áronovským kňazstvom. To by znamenalo, že tieto verše neboli len neskôr interpolované, ale tiež, že nevyjadrujú nijakú historickú udalosť.“ WIDMER, *Moses, God and Dynamics of Intercessory Prayer*, 125.

⁴⁰ WIDMER, *Moses, God and Dynamics of Intercessory Prayer*, 125.

objektom býva len človek, a nie hriech, ako je to v tomto prípade (porov. Lev 9,7; 16,6). Práve toto neobvyklé použitie výrazových prostriedkov vyvolalo širokú diskusiu o podstate Mojžišovej modlitby.

Väčšina prekladov uvádza preklad 32. verša v tomto zmysle: „azda budem môcť získať zmierenie za váš hriech⁴¹. Otázkou však zostáva, akú povahu má zmierenie, o ktoré Mojžiš prosil.

כַּפֵּר sa obvykle vyskytuje v kňazských textoch (P) pri opise kultického aktu zmierenia (porov. Lev 9,7; 16,16). Keďže zmierenie sa dáva do spojitosti, spája práve s kultickým prostredím, aj Ex 32,30 sa pripisuje kultické pozadie. Zmierenie sa obyčajne dosahuje prostredníctvom nejakej obete. V Ex 32 v súvislosti s Mojžišovou modlitbou sa však nijaká krvavá obeť nespomína, aj keď zabitie troch tisíc vo vv. 27-29 by sa mohlo pokladať za kultické zabíjanie (aj vo svetle Dt 9,1-9, kde po kultickom zabití jalovice nasleduje príhovorná modlitba).

V Starej zmluve možno nájsť viaceré miesta, v ktorých príhovornú modlitbu predchádza prinesenie obete⁴², takže obetovanie a modlitba bývajú postavené vedľa seba v akte zmierenia.

Mojžiš si nie je istý, či sa mu podarí získať zmierenie. Výraz אָוִלִי s kohortatívom 'akaperá je poukazom na Mojžišovu neistotu⁴³ (אָוִלִי אֶכְפְּרָהּ) (בְּעֵד הַטְּאִתְּכֶם).

Mojžiš spojil svoju žiadosť o odpustenie s ponukou straty vlastného života. Ak by nemohol byť odpustený ľuďom ich hriech, Mojžiš ponúka svoj vlastný (večný) život: „Teraz však, ak môžeš, odpusť im hriech; ak nie, vytrí ma, prosím, zo svojej knihy, ktorú si napísal!“ (וְעַתָּה אִם-תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם-אֵין) (מִחַנִּי נָא מִסֵּפֶרְךָ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ). Kniha života (porov. Ez 13,9 a Mal 3,16) obsahuje mená tých, ktorí sú Božím vyvoleným ľuďom⁴⁴. Sú v nej zapísané mená, tých, ktorí si zasluhujú zvláštne Božie požehnanie (tak Durham)⁴⁵.

⁴¹ Tak sa uvádza v slovenskom evanjelickom preklade a tiež v RSV: „perhaps I can make atonement for your sin”.

⁴² Napríklad v Job 42,8n bola obeť Jóbových priateľov účinná až potom, keď sa Jób prihovráal za nich. Alebo v 1 Sam 7,9 Samuel najprv obetoval jahňa, a potom sa modlil za záchranu pred Filištíncami.

⁴³ SUOMALA, *Moses and God in Dialogue*, 27.

⁴⁴ FRETHEIM, *Exodus*, 290.

⁴⁵ SUOMALA, *Moses and God in Dialogue*, 41 (porov. Ž 69,29; Iz 4,3; Ez 13,9 a Dan 12,1.4).

Pretože v mazorétskom texte chýba apodosis (hlavná veta podmienovacieho súvetia), niektorí z toho vyvodzujú záver, že Mojžišova prosba má charakter hrozby a Mojžiš dáva Bohu ultimátum. Iní vykladači v tom vidia, naopak, prosebný alebo opatrný tón Mojžišovej modlitby, čomu by nasvedčovalo aj to, že Mojžiš si nie je istý, či zmierenie dosiahne (אִלַּי) a tiež to, že vyznáva hriech Izraela.

Sloveso אָנַח, ktoré je použité v Mojžišovom príhovore v 32. verši, má dôležité miesto aj v Abrahámovom príhovore za Sodomu (Gen 18,24). אָנַח doslova znamená zdvihnúť, napríklad zdvihnúť niekoho tvár, t. j. prejavíť priazeň (Gen 19,21). Slovesný tvar אָנַח nasleduje často po objekte, ktorým je hriech a v takých prípadoch má význam odpustiť⁴⁶.

V Ex 32–34 je v Mojžišovej reči až päťkrát použitá podmienovacia častica 'im. Tým sa zdôrazňuje Mojžišova podmienená pozícia voči Bohu a jeho totálnu závislosť od Boha pri vypočutí jeho prosieb⁴⁷.

Mojžiš sa obracia k Bohu s ponukou, aby bol vytretý z knihy života. Výklad Ex 32,32 rozdeľuje vykladačov na dve skupiny:

Prvá skupina verš vykladá v tom zmysle, že Mojžiš chcel umrieť za hriešny Izrael, aby tým dosiahol zmierenie Izraela s Bohom. Napríklad Noth uvádza, že Mojžiš sa pokúsil o „zmierenie veľkého hriechu tým, že ponúkol seba ako zástupnú obeť“⁴⁸. Pritom sa domnieva, že Mojžiš sa pokúsil o zmierenie preto, lebo voda, ktorú dal Mojžiš piť Izraelitom (vv. 21-29), ešte nezaúčinkovala⁴⁹. Podľa Geseho, ktorý nepočíta s kultickým pozadím Mojžišovej modlitby, Mojžiš ponúkol svoj život ako výkupné, aby nahradil život Izraela svojím životom. Childs zasa hovorí o „výmene“ Mojžišovho života za život Izraela⁵⁰.

Druhá skupina má zasa ten názor, že Mojžišova prosba je výrazom extrémnej solidarity s ľudom, pričom Mojžiš chce zdieľať s Izraelom jeho údel. Mojžiš prosí, aby bol podrobený kliatbe a záhube spolu s ostatnými. V takom prípade by z Mojžišovej strany šlo o nesebecký akt, ktorý by poukazoval na hlboké spojenie Mojžiša s ľudom, či dokonca na jeho identifikáciu s Izraelom. Mojžiš už predtým odmietol Božiu ponuku, aby z neho vyšiel nový národ na

⁴⁶ SUOMALA, *Moses and God in Dialogue*, 41.

⁴⁷ SUOMALA, *Moses and God in Dialogue*, 28, 41. V Ex 32–34 v Božej reči nie je podmienovacia formula 'im použitá ani raz.

⁴⁸ NOTH, *Exodus*, 206.

⁴⁹ NOTH, *Exodus*, 206.

⁵⁰ CHILDS, *The Book of Exodus*, 571.

mieste Izraela (Ex 32,10); teraz sa vzdáva vlastnej budúcnosti, ak by budúcnosť nemal mať národ, ktorého je vodcom. Mojžišove slová by sa dali parafrázovať aj takto: Ak zničíš Izrael, mal by si zabiť aj mňa. To však nie je to isté ako: „Dovoľ, aby som umrel na ich mieste, aby len jeden človek zahynul za všetkých.“ Stuart vo svojom komentári zdôrazňuje práve tú skutočnosť, že Mojžiš chce byť vymazaný z knihy života spolu s Izraelitmi (a nie namiesto nich), čím sa zdôrazňuje hlboká identifikácia Mojžiša s ľuďmi⁵¹. Mojžiš chce umrieť so svojím ľudom. Druhou príhovornou prosbou by sa tak Mojžiš ešte viac upevnil v rozhodnutí, že nechce, aby Boh z neho vytvoril nový národ na mieste Izraela. Mojžišova prosba vo v. 32 by sa mohla parafrázovať aj takto: Ak zahubíš Izrael, stratíš aj mňa.

V tejto súvislosti treba spomenúť slová apoštola Pavla z Listu Rímskym 9,3, ktoré sa chápu ako ozvena na Ex 32,32: „Lebo želal som si, aby som radšej ja bol zavrhnutý od Krista miesto svojich bratov pokrvných podľa tela.“

Je však možná aj ďalšia interpretácia Ex 32,32, podľa ktorej sloveso כפר je v úzkom vzťahu so slovesom נשא, ktoré doslova znamená niesť a tiež zniesť, strpieť (hriech). Obidva pojmy sú až v takom blízkom vzťahu, že by bolo možné ich zameniť, takže niektorí navrhli prekladať vetu אֲכַפֵּרָה בְּעַדְּךָ v tomto zmysle: „možno môžem dostať, aby Hospodin niesol hriech Izraela.“⁵² V takom prípade by Mojžiš prosil o utíšenie Hospodinovho hnevu a o oddialenie trestu (tak Janowski)⁵³. Mojžišova príhovorná modlitba by potom v nijakom prípade neobsahovala ultimátum, resp. hrozbu, ale bola by „vernou opozíciou“ (“loyal opposition”); opozíciou preto, že Mojžiš nesúhlasí s novým začiatkom skrze neho, a vernou preto, že Mojžiš je jednak solidárny k Izraelu, a tiež preto, že nalieha na Boha, aby nezrušil zmluvu s Izraelom, ktorú kedysi sľúbil⁵⁴.

3.1. Božia odpoveď

Odpoveď Boha na druhý Mojžišov príhovor sa odlišuje od prvej odpovede. Mojžiš celkom nedosiahol to, o čo prosil. Boh odmietol Mojžišovu prosbu o odpustenie. Mojžiš síce dosiahol, že Boží ľud nebude vykorenený; je zopakovaný sľub o vlastníctve krajiny, no hrozná výstraha o prichádzajúcom

⁵¹ STUART, *The New American Commentary*, 685.

⁵² WIDMER, *Moses, God and Dynamics of Intercessory Prayer*, 133.

⁵³ WIDMER, *Moses, God and Dynamics of Intercessory Prayer*, 133.

⁵⁴ WIDMER, *Moses, God and Dynamics of Intercessory Prayer*, 134.

súde proti hriešnikom – o dni Božieho navštívenia ďalej zostáva (בְּיוֹם פְּקוּדֵי) (וּפְקַדְתִּי עֲלֵיהֶם חֲטָאתָם). Boh odpovedá Mojžišovi v tom zmysle, že hriešnikovi nemôže dať večný život (v. 33): „Každého, kto zhrešil proti mne, vytriem zo svojej knihy“ (בְּיַד אֲשֶׁר חֲטָא־לִי אֶמְחֶנּוּ מִסֵּפֶר־י).

Výklad 33. verša je pomerne komplikovaný. Ak ho vykladáme v spojitosti s v. 32b, potom Mojžiš je predstavený ako svätý a verný nasledovník, ktorý nemôže byť z knihy života vymazaný, takže ani Izrael nemôže byť vymazaný. Takýto výklad by však bol v napätí s Božou spravodlivosťou. Alebo je možnosť čítať 33. verš v tom zmysle, že Boh pripomína Mojžišovi, že mu nemožno dávať nijaké ultimáta. Boh musí vymazať hriešnika – vinníka z knihy, preto Mojžišova modlitba nemôže byť vypočutá. Tento výklad by však bol v rozpore s predchádzajúcim Božím rozhodnutím ušetriť Izrael od zničenia (v. 14).

Boh neodpustil Izraelu jeho hriech, len preložil trest na neurčitý čas. Mojžiš dostal od Boha príkaz viesť ľudí do Kanaánu. Božia odpoveď na Mojžišovu modlitbu tak obsahuje aj súd, aj milosť, aj trest, aj ústupok. Izrael má budúcnosť – Mojžiš dovedie ľud do Kanaánu, no hriešna generácia je varovaná pred dňom navštívenia. Hospodin je ochotný niesť – trpieť (נָשָׂא) ďalej hriechy Izraela, nie však navždy, len do istého času.

Stuart pokladá 33. verš za „jeden z najsilnejších biblických výrokov o absolútnej nutnosti odpustenia hriechov a tým o nutnosti záchrancu (spasiteľa)⁵⁵, lebo bez odpustenia hriechov nemožno získať večný život (k tomu je nevyhnutné odpustenie hriechov). Takže Ex 32,33 by bolo možné chápať aj v mesiašskom zmysle⁵⁶.

V Božej odpovedi v 34. verši sa zrazu mení téma. Boh prikazuje Mojžišovi, aby viedol ľud do zaslúbenej zeme, a tiež mu dáva prísľub, že pošle pred ním anjela. Boží príkaz Mojžišovi o vedení ľudu, a zmienka o anjelovi pred ním „tvorí asymetriu v dialógu“, pretože neobsahuje motív viny a trestu a je tiež mimo Mojžišovho záujmu⁵⁷. Druhá časť 34. verša sa obyčajne chápe ako odkaz na babylonský exil⁵⁸.

⁵⁵ STUART, *The New American Commentary*, 685.

⁵⁶ STUART, *The New American Commentary*, 685.

⁵⁷ SUOMALA, *Moses and God in Dialogue*, 28.

⁵⁸ STUART, *The New American Commentary*, 688.

4. Vzťah medzi Mojžišovými príhovornými modlitbami v Ex 32

Z literárno-historicko-kritického hľadiska sa obidve Mojžišove modlitby pripisujú rôznym autorom a tiež sa uznáva napätie medzi nimi⁵⁹. Prvá modlitba v Ex 32,11-13 sa vo všeobecnosti prisudzuje neskoršiemu deuteronomistickému pisateľovi⁶⁰.

Prvý Mojžišov príhovor je odvážny a plný argumentov – začína sa opytovacím zámenom *lamá*, zatiaľ čo druhá modlitba je opatrná a kajúca – začína citoslovcom prosby *נִיחַן*. Pri prvej modlitbe bol Mojžiš predvolaný Bohom, kým v prípade druhej modlitby Mojžiš sám z vlastnej iniciatívy vystupuje na Boží vrch. Prvá modlitba dosiahla cieľ a vykladači ju pokladajú za úspešnú, lebo Boh ju vypočul v tom zmysle, že nezahubí Izrael. Druhý Mojžišov príhovor za ľud sa obyčajne hodnotí ako neúspešný, lebo Boh oznámil ľuďom trest a odmietol Mojžišovu prosbu, aby ho vytrel z knihy života. Takéto hodnotenie Mojžišovej modlitby je však príliš zjednodušené a nie celkom opodstatnené.

Boh nevypočul prvý Mojžišov príhovor (v Ex 32,14) v tom zmysle, že by odpustil ľuďom ich vinu, že by ich hriech zmazal alebo zrušil. Boh len upustil od plánu zničiť národ, takže Izrael mal aj ďalej svoje miesto v Božích plánoch. Pozorný čitateľ obidvoch príhovorných modlitieb v Ex 32 zistí, že Božia odpoveď vo v. 14 vôbec nie je v rozpore s Božou odpoveďou vo veršoch 33-34; Boh si stále drží predchádzajúce stanovisko, keď netrestá Izrael okamžitým zaslúženým trestom, ale je ochotný ďalej znášať hriech Izraela do bližšie neurčeného času (v. 34b).

Výklad druhej Mojžišovej príhovornej modlitby Ex 32,32 sa obvykle stavia vedľa Abrahámovho príhovoru v Gen 18 alebo vedľa Iz 53,10 o trpiacom Ebed Jahve (Iz 53,10), pričom sa v ňom zdôrazňuje prítomnosť myšlienky

⁵⁹ Podľa Notha 32. kapitola Exodu pôvodne obsahovala iba tieto verše: 1a, 4b-6, 15-20 a 25-34. NOTH, *Exodus*, 243-246. V 32. kapitole sa pôvodne hovorilo iba o tom, ako sa Mojžiš vrátil zo Sinaja s doskami Desatora a videl Izrael uctievať zlaté teľa. Na to Mojžiš reagoval rozbitím kamenných tabúl a ľud prisne potrestal. Potom ich podrobil Božiemu súdu skrze vodu, pričom, podľa Notha, išlo o vody kliatby (porov. Nm 5,11-28). Pretože sa účinok vody nedostavil hneď, Mojžiš sa vrátil k Bohu, aby mu vyznal veľký hriech Izraela a získal zmierenie. Boh ohlásil deň, keď Izrael bude braný na zodpovednosť (vv. 33-34). Podľa Notha je 35. verš „rozšíreným pokračovaním a uzavretím rozprávačských tém o vodách kliatby”.

⁶⁰ Jestvujú však aj tvrdenia o predeuteronomistickom pôvode vv. 7-14.

zástupného utrpenia. Niektoré výsledky moderného bádania však popierajú prítomnosť myšlienky zástupného utrpenia v Ex 32,3, keď sa tento text interpretuje v tom zmysle, že Mojžiš chce znášať Boží hnev spolu s Izraelom a je pripravený zomrieť spolu s ním.

Príhovorné modlitby v Ex 32 sú ukázkou toho, ako Boh vstupuje do dialógu s vyvolenými vodcami a ich príspevok berie do diskusie s plnou vážnosťou⁶¹. V Knihe Exodus máme popri obraze Mojžiša ako zákonodarcu vykresleného Mojžiša aj ako prostredníka, ktorý „stojí v trhline“, prihovára sa za ľud a usiluje sa o naplnenie Božích sľubov.

Výber z literatúry

- CHILDS, Brevard S.: *The Book of Exodus : A Critical, Theological Commentary*. Philadelphia : The Westminster Press, 1974.
- FRETHEIM, Terence E.: *Exodus. Interpretation : A Bible Commentary for Teaching and Preaching*. Louisville : John Knox Press, 1991.
- NOTH, Martin.: *Exodus : A Commentary*. Philadelphia : The Westminster Press, 1962.
- RAD von, Gerhard: *Old Testament Theology : The Theology of Israel's Prophetic Traditions*. Volume II. San Francisco : Harper & Row, Publishers, 1965.
- STUART, Douglas: *The New American Commentary*. Volume 2. Exodus. Nashville : Broadman&Holman, 2009.
- SUOMALA, Karla R.: *Moses and God in Dialogue*. Exodus 32 – 34 in Postbiblical Literature. New York : Peter Lang Publishing, 2004.
- WIDMER, Michael: *Moses, God and Dynamics of Intercessory Prayer : A Study of Exodus 32 – 34 and Numbers 13 – 14*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2004.
- Výklady ke Starému Zákonu I. : Zákon (Gn – Dt)*, Praha : Česká biblická společnost, 1991.

Zhrnutie

Príspevok sa zaoberá Mojžišovým príhovorom za Izrael v Ex 32 po tom, ako si zhotovil zlaté teľa (v Ex 32). Mojžiš je predstavený nielen ako zákonodarca, ale tiež ako pravý prorok, ktorý „stojí v trhline“ a prihovára sa za hriešny ľud. Štúdia sa začína literárno-historicko-kritickou analýzou kapitol 32–34, ktoré boli usporiadané do jednotného celku na jednom z finálnych stupňov vývoja knihy Exodus. Jej hlavným cieľom je vypracovanie podrobnej exegézy obidvoch Mojžišových príhovorných prosieb vo v. 11-13 a 30-34 a tiež dvoch Božích odpovedí vo v. 14 a 33-34. Osobitná pozornosť sa venuje významu Mojžišovej ochoty byť vymazaný z knihy života v Ex 32, 32. Podľa moderného bádania

⁶¹ FRETHEIM, *Exodus*, 291.

tento text nemusí nutne obsahovať myšlienku zástupného utrpenia. Nakoniec sa skúma vzťah medzi Mojžišovými modlitbami a Božími odpoveďami v kánonickom kontexte. Vyvodzuje sa záver, že Božia odpoveď vo v. 14 nie je nutne v napätí, či dokonca v priamom rozpore s Božou odpoveďou vo v. 33-34.

Summary

The paper deals with Moses' intercession for Israel after the apostasy of the Golden calf (in Ex 32). Moses is expressed not only as a law giver but also as a genuine prophet who „stands in the breach“ and intercedes for sinful people. The study begins with literary and historical-critical analysis of the chs. 32-34 that were structured into a compositional unit in one of the final stages of the development of the book of Exodus. Its main goal is elaboration of exact exegesis of two of Moses' intercessions in v. 7-14 and v. 30-34 and also of two divine responses in v. 14 and v. 33-34. Special attention is paid to the meaning of Moses willingness to be blotted out from the heavenly book in Ex 32, 32. In according to the modern research the text does not necessarily contain the idea of vicarious sacrifice. Finally the relationship between Moses' prayers and two divine responses is investigated in their canonical context. It is concluded that divine respond in verse 14 does not necessarily stands in tension or even contradiction to divine response in verse 33-34.

doc. ThDr. Sidonia Horňanová, PhD.

Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Bartókova 8

811 02 Bratislava

hornanova@fevth.uniba.sk

Contents

Treaties

<i>Sidonia HORŇANOVÁ</i>	
Moses' Intercessory Prayer in the Book of Exodus	1-16
<i>Jozef TIŇO</i>	
Does 2 Tim 3:8-9 Draw upon a Tradition Related to Ex 7:8-13?	17-24
<i>Peter JUHÁS</i>	
Intentional wordplay in Ex 7:11-12	25-29
<i>Fides Iveta STRENKOVÁ CJ</i>	
Witchcraft and the Death Penalty (Ex 22:17)	30-47
<i>Mykhaylyna KEUSKOVÁ</i>	
The Motif of the Promised Land in the Book of Exodus	48-71
<i>Daniel SLIVKA</i>	
Early Christian Schools and Their Interpretation of Some Themes from the Book of Exodus	72-85
<i>Eubomír PODHORSKÝ</i>	
A View of Egypt and the Land of Goshen from the Perspective of the Mid-16th Century BCE Exodus	86-114

Reflexie

<i>Dominik BERBERICH</i>	
Reflection on Vocation and Election in the Book of Exodus	115-121

Obsah

Štúdie

- Sidonia HORŇANOVÁ**
Mojžišova príhovorná modlitba v Ex 32 1-16
- Jozef TIŇO**
Opiera sa 2 Tim 3,8-9 o tradíciu spojenú s Ex 7,8-13? 17-24
- Peter JUHÁS**
Želaná hra v Ex 7,11-12 25-29
- Fides Iveta STRENKOVÁ CJ**
Čarodejníctvo s trest smrti 30-47
- Mykhaylyna KEUSKOVÁ**
Motív prisľúbenej zeme v Knihe Exodus 48-71
- Daniel SLIVKA**
Starokresťanské školy a ich interpretácia niektorých tém
z Knihy Exodus 72-85
- Ľubomír PODHORSKÝ**
Pohľad na Egypt a krajinu Góšen z hľadiska exodu v pol.
16. stor. pred n. l. 86-114

Reflexie

- Dominik BERBERICH**
Reflexia o povolání a vyvolení v Knihe Exodus 115-121
- Abstrakty 122-124